

TRADICIÓ I BELLESA

ABEL MIRÓ I COMAS

Patronat d'Estudis Osonencs

Tant el viure «històric», és a dir, el viure en una «tradició», com el viure «estètic» o, per dir-ho a la manera de Torras i Bages, «la poesia de la vida»¹, emanen d'una mateixa font originària: la memòria. Per comprendre de quina manera procedeixen d'ella, en la dimensió personal i en la col·lectiva, i quina relació mantenen entre si, prestarem una atenció especial a l'obra de l'esmentat tomista català. Comencem, doncs: «Tradició i estancament són dos termes antitètics fins en sa significació gramatical; perquè el mot tradició, i de consegüent el concepte que expressa, enclou la idea de moviment, de curs, de transmissió, oposat, com es veu, a la significació de quietud del segon terme; per lo que en lo cabal de la tradició hi treballen totes les generacions, fins tots els homes, modificant-se contínuament i essent sempre el mateix. No és la tradició una cosa arcaica, una relíquia del temps de la vellura, sinó que té perpètuament una bellesa perfecta»².

Observem, d'entrada, que la tradició, en la mesura que implica moviment, transmissió, no l'hem de concebre com

1. TORRAS I BAGES, Josep, «La poesia de la vida», p.304-309, dins de: ÍD., *Obres Completes*, Selecta, Barcelona, 1948.

2. ÍD., *La Tradició Catalana*, Barcelona: Foment de la Pietat Catalana, 1924, p.134.

una realitat estàtica, sinó com una de progressiva, sotmesa al desplegament temporal. No hi ha tradició sense temps, però ensems, com esperem provar, tampoc no hi ha expectació del futur, esperança, sense tradició.

La memòria, agafada en el seu nivell sensible, possibilita la consciència de la successió temporal. En relació amb aquest assumpte, Sant Tomàs fa notar que la preterició, la consideració d'allò passat en tant que passat, pertany a les «*intentiones insensatae*» apreheses per la potència cogitativa, o sigui, que no és una forma rebuda directament pels sentits externs, sinó una d'elaborada per la cogitativa i, posteriorment, conservada per la memòria.³ D'aquí es desprèn que la dimensió temporal, la concatenació d'esdeveniments successivament presents a la nostra consciència, pressuposa una activitat espontània per part del subjecte percipient; la temporalitat, diguem-ho utilitzant terminologia kantiana, és una funció transcendental de l'esperit.

El temps, segons la definició aristotèlica, és «el número —o mesura— del moviment segons l'abans i el després»⁴; no hem de pensar, tanmateix, que l'Estagirita redueixi el pas del temps a un horitzó exclusivament físic i, per tant, extrínsec a la vida interior del subjecte; el moviment natural —segons interpreta l'Aquinat— solament s'inclou a la definició de manera «material», és a dir, com allò mesurat, mentre que l'operació numerant o mesurant de l'ànima és considerada com allò vertaderament «formal», de tal guisa que si no hi hagués ànima tampoc no hi hauria temps.⁵

Però l'operació de mesurar el moviment segons l'abans i el després no es donaria si l'ànima no fos capaç de rete-

3. Cf., SANT TOMÀS, *Summa Theologiae*, I, q.78, a.4, in c. / *Ibid.*, q.76, a.6 in c.

4. ARISTÒTIL, *Physica*, IV, c.11, 219b 1.

5. Cf., ÍD., *Scriptum super Sententiis*, I, d.19, q.2, a.1, in c.

nir en l'*ara*, en l'instant present, la percepció pertanyent a l'instant anterior; si l'*ara* estigués radicalment desconnectat de l'*abans*, l'un i l'altre serien incommensurables i, en conseqüència, resultaria impossible qualsevol consciència de la successió temporal. D'ací la importància de la memòria, que permet al subjecte retenir com a present un fet que tal vegada ja no l'impressiona en l'àmbit sensorial o perceptiu i, gràcies a això, percebre els moviments com a temporalment mesurables.

Fins ara només hem parlat de la memòria sensible, l'acte de la qual consisteix a registrar l'impacte exercit per les coses externes sobre el subjecte, impacte que s'acaba traduint en un «sentir la presència» de les coses que immutten els òrgans de la sensibilitat. Però aquesta capacitat de la memòria empírica per a fixar o estabilitzar un «sentiment» —sentiment que ha d'interpretar-se com un mer «sentir la presència» de l'objecte percebut— resultaria inexplicable si no estigués arrelada sobre l'íntima presència amb què l'ànima intel·lectiva, en virtut de la seva «subsistència en si»⁶, és «ella mateixa per a si mateixa —segons l'expressió de Sant Agustí— memòria de si [*memoria sui*]]⁷.

En el cas que el nivell sensible de la memòria no estigués connectat amb el constitutiu retornar de l'esperit so-

6. «“Retornar sobre la seva essència” no és res més que subsistir una cosa en si mateixa. La forma, en la mesura que perfecciona a la matèria donant-li l'èsser, d'alguna manera es vessa, s'aboca [*effunditur*], sobre d'ella; però en la mesura que té l'èsser en ella mateixa, retorna sobre si. Per això les virtuts cognoscitives que no són subsistents, sinó acte d'alguns òrgans, no es coneixen a si mateixes, com pot observar-se en els sentits. Però les virtuts cognoscitives subsistents *per se* es coneixen a si mateixes. Per això es diu en el llibre *De causis* que “aquell que coneix la seva essència, retorna sobre la seva essència” [Íd., *Summa Theologiae*, I, q.14, a.2, ad 1]».

7. Citat a *ibidem*.

bre el seu propi ésser, que proporciona al subjecte humà el seu caràcter de jo cognoscent, l'ànima intel·lectiva solament podria experimentar el procés de la vida de manera fragmentària, com una successió d'instantos completament aïllats els uns dels altres i incapaços de configurar una totalitat, un conjunt unitari. L'arrel comuna de tota experiència i, per tant, el suport originari de la vivència del temps, ha de cercar-se en la memòria, però no en l'empírica, sinó en l'ontològica, ço és, la que ofereix a l'home una experiència perceptiva del seu propi ésser.

És veritat que l'home no gaudeix d'una manera total i simultània d'aquesta autopresència, car en posseir una naturalesa finita, el procés de la seva vida no pot més que transcórrer successivament: tota la persona humana està entrelligada amb la temporalitat. Però al mateix temps no hem d'oblidar que el mode humà de viure en el temps, l'anomenada «historicitat», no consisteix en un abandonar-se a ell, sinó en un reassumir-lo en la unitat de la consciència constituïda per la ment com a memòria de si mateixa. Com que la medició del temps «segons l'abans i el després» es funda, en darrera instància, sobre la possessió conscient del propi jo, podem concloure amb Sant Agustí que la temporalitat és una «dilatació de l'ànima [*distensio animi*]»⁸, una extensió de l'autopresència que permet a la ment integrar en una totalitat la successió consecutiva dels *ara*.

És important remarcar que la memòria, pel fet de possibilitar la conservació del «passat» en el «present», també és condició per a l'expectació del futur; el «durar intern» de l'instant que ja ha cessat, de l'instant precedent, va acompanyat d'una dimensió dinàmica, tensional, que obre el subjecte pensant a l'expectació del futur; aquesta dimensió dinàmica, per la qual el «durar intern» esdevé un «perdurar»,

8. SANT AGUSTÍ, *Confessiones*, XI, 26, 33.

un resistir-se i imposar-se a l'acció corrosiva del temps, està radicada a la consciència de presencialitat o memòria que pertany intrínsecament a l'ésser participat amb independència de la matèria. La certesa que l'home posseeix de la seva pròpia existència enfront de les circumstàncies canviants és el fonament ontològic de tota obertura al futur, de tota esperança.⁹

Fem un pas més: la tradició implica successió, moviment, transmissió, però també permanència, estabilitat, continuïtat —Torràs i Bages la defineix com «la gran llei de la renovació i de la conservació de les distintes branques humanes que dona personalitat als pobles»¹⁰; de la mateixa manera que la nostra autoconsciència es «dilata», «s'amplifica», es «distén» per tal que tot moviment interior o exterior a l'ànima sigui reassumit en una experiència unitària, igualment les diferents transformacions per les quals passa un poble al llarg de la història són integrades en una mateixa tradició, que es comporta com la consciència, com la memòria, d'aquest poble. Però encara hi ha més, perquè així com l'íntima percepció del jo fonamenta, a banda de la conservació del passat, la futurició i, amb ella, la possibilitat de tota acció lliure, la tradició permet als pobles obrir-se a l'esperança i arribar a esdevenir, així, subjectes autònoms: «Desgraciadament, de vegades els pobles perden la consciència de si mateixos; ells mateixos no es coneixen; perden l'esma i han de cercar qui els guiï; qui té esma se sap valer, se sap governar, és autònom, perquè els teòlegs ensenyen que la regla pròxima de les accions humanes és la pròpia consciència individual»¹¹.

9. Cf., Jaume BOFILL, «El temps, mode de presencialitat», pp.237-44, dins de: Íd., *Obra filosòfica*, Barcelona: Ariel, 1967.

10. Josep TORRAS I BAGES, «La força de la poesia», dins de: Íd., *Obres Completes*, Op. cit.

11. *Ídem*.

Per acabar de subratllar que la tradició, malgrat el seu desplegament temporal al llarg de la història, no consisteix en una realitat extrínseca a la persona humana, sinó que pressuposa la seva íntima presència, el seu conèixer-se experimentalment «*secundum quod habet esse in tali individuo*»¹², prestarem atenció al comentari realitzat per Sant Tomàs al segon versicle del Psalm 43 (o 44 segons l'edició de la *Nova Vulgata*): «Amb les nostres orelles ho hem escoltat, ens ho han anunciat els nostres pares».

En primer lloc, el Doctor Angèlic destaca la importància de la transmissió de la saviesa: «Ho hem escoltat». L'escolta és necessària per a la saviesa: «Si estimes l'escoltar, seràs savi [Si 6:34]]»; i a més a més, també és necessària per al savi: «El savi, escoltant, serà més savi [Pr. 1:5]». De manera semblant, l'escolta és necessària per a qualsevol home, car ningú no és capaç de conèixer per si sol totes les coses que pertanyen a la saviesa, i açò s'explica perquè ningú no és savi a menys que sigui instruït per un altre: perquè si escolta coses bones, això l'ajuda a adquirir-les; i si n'escolta de dolentes, això l'ajuda a conèixer-ne de millors¹³.

¿S'està dient que el llegat de la tradició, transmès de generació en generació, ha d'ésser rebut passivament? Sant Tomàs respon amb un no rotund; les orelles cal que estiguin subordinades a «la divina llumeneta de la intel·ligència humana»¹⁴, ço és, a la capacitat il·luminadora pertanyent a l'ésser de la ment en motiu de la seva subsistència al marge de la matèria. Sense aquesta interioritat no hi hauria una escolta autènticament personal i, consegüentment, tampoc no hi hauria tradició. Seguim amb la segona part del comen-

12. SANT TOMÀS, *De Veritate*, q.10, a.8, in c.

13. ÍD., *Super Psalmo 43* n.1.

14. Josep TORRAS I BAGES, «La poesia de la vida», p. 304, op. cit.

tari: «*Amb les nostres orelles*. Escolta amb les seves orelles aquell qui escolta subjectant les seves orelles a la raó. Això s'explica perquè es diu d'algú que és un home en la mesura que té raó. Quan les orelles estan subjectes a la raó, són humanes; quan no estan subjectes a la raó, són bestials: “Qui tingui orelles per a escoltar, que escolti” [Lc 8:8]», ço és, que consideri».

Finalment, l'Aquinat explica qui comunica aquest saber que convé escoltar amb orelles humanes: «*Els nostres pares ens ho han anunciat*. Ací es revela que han escoltat a aquells que han volgut ensenyar-los la veritat, perquè són els pares: “Interroga els teus pares, etc. [Dt 32:7]”. És a dir, aquells que han pogut ensenyar la veritat perquè són antics: “En els antics, hi ha la saviesa [Jb 12:12]»». El bisbe Torras, en la mateixa direcció, observa que els individus, per a determinar la nostra personalitat, fem constar de qui som fills, i després, fa una transposició d'aquest fet a l'ordre col·lectiu: «un poble que no reconeix els seus pares, no tenint en compte la tradició, un poble fill de pares desconeguts, és un poble bord [...]; un poble qui deixa l'ús de la seva llengua natural, és un poble desnaturalitzat»¹⁵.

A manera de suggeriment, ens agradaria enllaçar la noció de tradició suara exposada amb la de bellesa. L'experiència estètica es fonamenta sobre el fet que «la raó natural de l'home —la mateixa raó a la qual ha de subordinar-se la recepció auditiva de la tradició— no és altra cosa que una refulgència de la divina *claritas* en l'ànima»¹⁶. I com que la *claritas* és caracteritzada per Sant Tomàs com el constituïu formal del bell, això ens porta a reconèixer que la llum connatural a la ment —també anomenada «llum de l'intel-

15. Íd., «La força de la poesia», p. 310, Op. cit.

16. SANT TOMÀS, *Super Psalmo* 35 n. 5.

lecte agent»¹⁷— és una semblança participada de la Bellesa divina. La ment humana, per la seva memòria intrínseca, es posseeix experimentalment a si mateixa en la seva pròpia bellesa, de manera que tota experiència autènticament humana és una experiència estètica.

¿Però d'ací com passem a l'esfera col·lectiva? Doncs mitjançant l'exemplarisme d'encuny platònic i agustinia: «El Verb de Déu és el concepte pel qual Déu s'entén a si mateix i a les altres coses. Però Déu es compara amb la criatura com l'artesà amb la seva obra [...]. Ara bé, com que totes les criatures estan òptimament disposades, en tant que produïdes per un artesà en el qual no pot haver-hi error o defecte, concorden pleníssimament amb el concepte diví segons llur mode. Per això diu Boeci a la *Consolació* [III, metre 9]: “el més bell [*pulcherrimus*], en contenir a la seva ment un món bell, el forma en una imatge semblant”»¹⁸.

La tradició és la memòria d'un poble, el principi que conserva el llegat dels pares al mateix temps que fonamenta la futurició, l'esperança, el romandre essent ço que s'era sense que la inscripció en una circumstància concreta dissolgui el subjecte col·lectiu en ella; de la mateixa faisó que la decisió lliure, en la vida personal, requereix que els diversos moments de l'experiència apareguin com una «unitat de sentit» fundada en la memòria de l'esperit; un poble no pot governar-se autònomament sense enllaçar cada baula de la seva història en una sola cadena, en una sola experiència col·lectiva, en una sola tradició.

¿Però quin és l'equivalent a la llum de la raó natural — que és el principi de tota acció moral en l'individu — en

17. Cf. Francesc CANALS, «El “lumen intellectus agentis” en la ontologia del conocimiento de Santo Tomás», *Convivium*, 1, (1956): 100-136.

18. SANT TOMÁS, *Super Epistolam B. Pauli ad Hebraeos lectura*, c.11, lect.2.

la vida d'un poble? «Essent cada cosa criada com un eco que encara ressona del Verb omnipotent, el crit eixit de la boca de l'Altíssim; nosaltres, en la llei autonòmica de cada ser, de cada col·lectivitat natural, hi veiem l'element diví de l'existència mundana, les idees, els decrets del Summe Imperant, la voluntat divina reeixint enmig de les passions i dels rampells dels homes, i en aquest sentit afirmem que l'autonomia és la voluntat de Déu»¹⁹.

La llei autonòmica d'un poble o, dit d'altra manera, la seva tradició, és «una refulgència de la divina *claritas*» en la mesura que concorda pleníssimament amb la idea eterna que Déu —«el més bell», que conté «a la seva ment un món bell»— posseeix de l'esmentada col·lectivitat natural; pel filòsof català, com més autònom, com més espontani sigui un poble, més tradicional serà i, consegüentment, més bell i més poètic, car la «poesia de la vida» és la vida en la memòria, la vida en la tradició: «Espontaneïtat i autonomisme són dos termes que venen a significar lo mateix. Déu és el més espontani de tots els sers; per això l'espontaneïtat és la gran qualitat de la Poesia, de manera que per si sola l'espontaneïtat poetitza, és a dir, és font de poesia; i els qui pensem, com el vell Plató, que la Bellesa és la resplendor de la Veritat, i els qui creiem, com l'inspirat David, que la Veritat és la Justícia, *admetem una estètica política* i cobegem trobar en la vida pública la bellesa, la veritat i la justícia»²⁰.

19. Josep TORRAS I BAGES, «La força de la poesia», p.317, Op. cit.

20. *Ibid.*, p.314. La cursiva és nostra.